

Èxit educatiu i cohesió social. Un plantejament “glocal”

Vivim un procés creixent de fragmentació ambiental dels aspectes més significatius de l'existència. Vivim en una societat que està canviant molt de pressa i l'escola no acaba de trobar ni el seu lloc ni el seu ritme. Però és una escola que, malgrat totes les dificultats, no vol renunciar a millorar la societat. I per això parlem amb cert apassionament d'escola inclusiva en una societat massa exclouent, d'aules d'acollida i d'escola acollidora en una societat força inhòspita, d'escoles verdes en un món gris i excessivament brut.

Sovint, fem ús i abús de la paraula globalització. Globalització de les comunicacions, de la cultura, dels valors, de l'economia. Però les fronteres tradicionals no desapareixen i se'n van creant de noves, internes, subtils, invisibles, doloroses. El contrapunt a la globalització és la identificació amb la referència local, concreta, immediata. La lògica de la proximitat. Per això parlem de polítiques de proximitat, d'autonomia de centre, de projecte educatiu de zona o de ciutat. Parlem de ciutadania global, però també de paisatges singulars i propers de referències identitàries i culturals. Tots som ciutadans d'un mateix món, però tots hi som des d'una tradició cultural concreta i des d'un lloc determinat. No ser o no sentir-se d'un lloc vol dir viure una cultura difosa, òrfena i fins i tot erma, sense visió de passat ni de futur, sense referent ni principis. Des d'aquesta posició, qualsevol tipus de participació es fa molt difícil perquè uns ciutadans desorientats o indiferents difícilment contribuiran a millorar la realitat social o natural d'on viuen. La identificació és un requisit previ per a la participació i per al respecte al medi ambient.

Ens cal una visió global però també una mirada local. Potser una proposta “glocal” ens pot ajudar a concretar en l'àmbit educatiu el lema, ja clàssic, de pensar globalment i actuar localment. El context és tant important com el text. Una escola és una escola, certament, però no és el mateix una escola al barri de Sant Gervasi de Barcelona que una escola al barri a la Font de la Pólvora a Girona o una escola de la Terra Alta o del Pallars Sobirà, per exemple.

La realitat medioambiental i sociocultural d'una població i el patrimoni cultural familiar condiciona, i molt, la tasca educativa. En l'actual moment de canvis profunds i d'una certa fragilitat de les institucions educadores tradicionals -des de la família fins a l'escola passant pels diferents àmbits associatius i esportius- convé ampliar la mirada, repensar processos, unir esforços i renovar compromisos a favor d'un objectiu clar: l'èxit educatiu per a tothom.

El nostre alumnat, sobretot l'adolescent, està sotmès a molts estímuls, a moltes contradiccions. Viu lluny del ritme natural en una societat dominada per la lògica del consum i les exigències del coneixement. Però també de l'ús i l'abús de la informació. Algú ja parla d'infoxicació. Sovint se sent desmotivats, desorientats i sense referents, ni al centre ni fora. Està i estudia, molt o poc o gens, en un centre educatiu, massa sovint despersonalitzat, pensat per a tots i per a ningú. Comencem a tenir un discurs més o menys inclusiu, però encara som lluny d'una pràctica quotidiana que ho faci possible. Estem intentant educar persones, però encara pensem en termes globals i genèrics. On

és la repetida atenció individualitzada? En general parlem de joves, però quin és l'adjectiu que fem servir més, joves ciutadans o joves consumidors ? Potser també pensem en termes de consumidors d'educació?

Un principi bàsic d'equitat i d'inclusió educativa és la participació. *Sentir-se part de* és la primera condició per implicar-se en un procés col·lectiu. És necessari que cada noi i cada noia, sigui com sigui i vingui d'on vingui, se senti ben acollit i adequadament orientat i acompanyat, tant ens els aspectes intel·lectuals com en els emocionals i socials. Però potser no és suficient. Intuïm que no podrem parlar plenament d'èxit educatiu si no aconseguim que cada noi i cada noia se senti l'autèntic protagonista del seu propi procés i, per tant, part activa i participativa de la societat.

Encara som lluny del centre educatiu acollidor, endreçat, ben organitzat, amb normes clares, obert i integrat amb l'entorn que convidi a ser, a fer, a aprendre i a convida de forma activa o creativa. Només amb un ambient favorable podem aspirar a un clima de diàleg, imprescindible per la reflexió, l'expressió dels sentiments, l'esforç personal vital i l'intel·lectual... Els centres educatius haurien de ser llocs de trobada, de comunicació, de coneixement, de creativitat, d'interacció i de treball en xarxa, de festa. I això, en cap cas, hauria d'anar renyit amb la disciplina, el rigor, l'esforç, una certa austeritat ni amb el compliment estricte d'unes normes elaborades i aprovades de manera participada. Llocs de ciència i de saviesa. Llocs de convivència i de ciutadania.

Suposo que amb aquest plantejament hi hauria un ampli acord però justament aquesta és una de les grans dificultats de la tasca educativa. La gran distància que hi ha entre el gran discurs i el petit discurs, entre allò que diem que volem i allò que realment fem en el nostre dia a dia. L'escola està desorientada perquè la societat està desorientada. I per on hem de començar? Segurament ens hi hem de posar tots alhora perquè el que no es justificable socialment és el plany permanent ni la cultura de la queixa. Ens hi estem jugant el futur.

Avui parlem de societat líquida per expressar una dinàmica social on les paraules canvi, mobilitat, provisionalitat, fragilitat, incertesa... esdevenen referent i quotidianitat. Una societat amb grans desequilibris econòmics, ecològics i noves formes de desigualtat i de fractura social. Una societat amb moltes amenaces però també amb moltes oportunitats, segurament com mai. Una societat que necessita persones amb altes competències professionals, però també, i sobretot, persones capaces de convida en pla d'igualtat i des del respecte a la diferència, per construir conjuntament nous espais de ciutadania i afrontar, amb creativitat i responsabilitat, els reptes del futur més immediat.

La idea de fons és que no hem de confondre educació amb escolarització. És evident que l'escola ha d'educar, però no ho ha de fer sola. Per altra banda, una de les tendències que s'observen a arreu és voler escolaritzar la societat, és a dir, exigir cada vegada més a l'escola aspectes que no li són propis i voler posar cada vegada més professionals d'altres àrees dintre de l'escola. És el model d'escola entesa com un castell, més o menys autosuficient, però assetjat permanentment. Per una escola entesa com una estació d'enllaç, cada vegada més oberta i més integrada en la dinàmica social i cultural del barri. Una escola plantejada com un node més, tot i que molt important, d'una societat-xarxa, innovadora, interactiva i oberta.

És allò tan repetit i tan gastat, però tan savi, que per educar un noi (o una noia) cal tota la tribu. Però també és veritat que cal una tribu ben organitzada i amb un sentit col·lectiu ben clar. No hi ha cap dubte que l'escola és una institució molt potent, però no és omnipotent. Per tant, no li podem demanar miracles, no podem pretendre que sigui l'única institució educadora. L'escola fa molt, i potser ha de fer més? Segurament ho ha de fer millor, però l'escola tota sola no pot, ni podrà mai, educar totes les dimensions de la persona. Cal que hi hagi el màxim possible de continuïtat i de coherència entre el rumb de l'escola i el rumb de la resta d'institucions socials perquè la suma educativa sigui positiva.

Per altra banda, també podem deduir que promoure ambients familiars motivadors i propicis a l'estudi i procurar envoltar els nois i noies d'un entorn natural i d'oci cultural o participatiu és un guany educatiu de primer ordre. Però tampoc no és descobrir res de nou explicitar que moltes famílies no ho tenen fàcil en aquest context de precarietat laboral, incertesa personal i confusió general. Davant de les dificultats, les presses i les tensions de tota mena algunes famílies tendeixen a abandonar les seves responsabilitats i a deixar l'educació en mans de l'escola, en mans dels professionals i a reforçar tristament el rol de client. Aquell que sempre té raó, i, per tant, adoptar actituds sobreprotectores del fill o la filla en lloc d'intentar actuar conjuntament i responsablement. La conseqüència d'aquesta actitud de feblesa, revestida de prepotència, és la reacció dels professionals docents en forma de tancament, desconfiança, actitud defensiva, solitud i demanda de més autoritat. Un cercle pernicios.

Hauríem de ser capaços de capgirar aquesta tendència nociva i de convertir aquest cercle viciós en un cercle virtuós. I quan parlem d'èxit educatiu no parlem només d'èxit escolar. Segur que èxit estrictament acadèmic, és molt important. Parlem de transició reeixida al món professional, parlem d'aprendre a viure junts en aquest país d'una manera més democràtica, més cohesionada i més respectuosa amb el medi ambient. Parlem, també, d'ajudar a construir personalitats equilibrades amb capacitat per construir-se un sentit vital. La feina és tanta i tan difícil que no podem prescindir de ningú. Hem de tibar de tots els recursos. Hem de ser capaços de passar de la solitud de l'acció, més o menys individual, a la seguretat de la interacció sistemàtica i col·lectiva.

El repte organitzatiu és transformar els espais fronterers, els límits professionals i personals que tradicionalment han estat àmbits de retrets, de justificacions i d'excuses (els "jo fins aquí i tu fins allà", els "aquestes són les meves competències i tu no t'hi fiquis "...") en un espai d'interacció i creativitat que no es basi en un voluntarisme benintencionat ni en "l'entre tots ho farem tot". Cal una dinàmica professional flexible i adaptada a la realitat actual que busca la sinèrgia interprofessional i interpersonal en una xarxa de lideratges compartits. I un bon exemple són les diferents propostes d'aprenentatge- servei d'algunes de les nostres escoles verdes.

Barcelona 13 d'abril 2010

Josep Vallcorba Cot
Subdirector General de Llengües i Entorn
Departament d'Educació